

Tetãygua Motenondeha
Paraguái Retã

Ministerio Público
República del Paraguay
Gestión 2018-2023

TEKOPYKATU ÑE'ĒHAI

ÑEMBOKUATIA MOKÕIHA

OMBOAJEPYRE
FGE N.º 4198/2020

ARY 2020

Tetãygua Motenondeha
Paraguái Retã

Ministerio Público
República del Paraguay
Gestión 2018-2023

TETÃYGUA MOTENONDEHA

SAMBYHYHÁRA

DRA. SANDRA QUIÑONEZ

ÑEMBOKATUPYRYHA

CENTRO DE ENTRENAMIENTO MOTENONDEHA

ABG. MATILDE MORENO

PARAGUAY – 2021

Tetãygua Motenondeha
Paraguái Retã

Ministerio Público
República del Paraguay
Gestión 2018-2023

Contenido- Techaukaha

TEMBIPOTA, TEMBIECHA HA TEMIMOĨMBY RETEPY REKOGUATA.....	4
MYAKÃHA I “ TEMIMOĨMBY PYRENDAKUÉRA”.....	4
MYAKÃHA II “TEKOPYKATU PYENDA”.....	4
MYAKÃHA III TEKOPYKATU REHEGUA.....	4
MYAKÃHA IV TEKOPYKATU SÃMBYHYRÃ.....	4
TEKOPYKATU ÑE’ĔHAI.....	6
TEMBIPOTA.....	6
TEMBIECHA.....	6
TEMIMOĨMBY RETEPY REKOGUATA.....	6
MYAKÃHA I.....	6
MYAKÃHA II.....	7
MYAKÃHA III.....	8
MYAKÃHA IV.....	8
OMBA’APÓVA HESE.....	11

TEMBIPOTA, TEMBIECHA HA TEMIMOĨMBY RETEPY REKOGUATA

MYAKÃHA I “ TEMIMOĨMBY PYRENDAKUÉRA”

- Akytã 1. Tenda ojeporutaha.**
- Akytã 2 Maerãpa**
- Akytã 3. Iñeikũmby rehegua.**
- Akytã 4. Tekopykatu regua Aty**
- Akytã 5. Tekopykatu Aty Ñemopyenda**
- Akytã: Pukukue ha Jesarekopy**

MYAKÃHA II “TEKOPYKATU PYENDA”

- Akytã 7. Tekopykatu pyenda**

MYAKÃHA III TEKOPYKATU REHEGUA

- Akytã 8. Tekopykatu rehegua**

- Léi rehe jeykeko**
- Tekojoja ha ñemboyke'ỹ**
- Ñemomba'e**
- Tekoañete**
- Tekopotĩ**
- Tembiaposakã**

MYAKÃHA IV TEKOPYKATU SÃMBYHYRÃ

- Akytã 9. Tekopykatu Sãmbyhyrã**

- a) Tekoaty**
- ã) Tetã Mba'apoharakuéra**
- Ch) Temimoĩmby Jesarekoha**
- e) Poder Judicial**
- ẽ) Ministerio del Interior y Policía Nacional**
- g) Tekome'ẽharakuéra**
- g̃) *Ministerio de la Defensa Pública* rehegua**
- h) Ambueve tetã remimoĩmby ha tekoatyguáva**
- j) Mba'aporekahára ha mba'erepyme'ẽhára**
- k) Mba'apohára'aty virureko rehegua**

Tetãygua Motenondeha
Paraguái Retã

Ministerio Público
República del Paraguay
Gestión 2018-2023

- l) Tekoatykuéra ñomoirũ**
- m) Ypykuéra rekoaty**
- mb) Marandu Myasãiharakuéra**
- n) Temimoĩmby Tetã ambuéregua**

Tetãygua Motenondeha
Paraguái Retã

Ministerio Público
República del Paraguay
Gestión 2018-2023

TEKOPYKATU ÑE'ĒHAI

CÓDIGO DE ÉTICA

TEMBIPOTA

Tomba'apo añete Paraguái retãygua rehehápe umi temimoĩmby tekojojáre omba'apóva renondépe, avei toñangareko ha tomoañete iderechokuéra léi guasúpe oĩháicha, toñangareko tetãygua mba'erekopýre, hekoháre, upéichante avei mayma ñangarekopyrã ha ypykuéra derécho rehe, *acción penal pública* ñemyasãi ha ñemboguata porãme ha leikuéra ñemoañete rupive.

TEMBIECHA

Taha'e peteĩ temimoĩmby oipytyvõ añetéva mayma tetãyguápe, tojejerovia hembiapóre, tomba'apo hekopete, hendápe porã ha tojekupyty tekoaty ndive, Tetã Léi Guasu ha leikuéra ojerureháicha.

TEMIMOĨMBY RETEPY REKOGUATA

Rojepytaso añetévo ore rembiapotee ha ore pokatu rehe, romba'apo añete Paraguái retãyguára rehehápe umi temimoĩmby tekojojáre omba'apóva renondépe, roku'évo orejeheguiete, tekopotĩme ha ambue tetã remimoĩmby ñomoirũme; rojesarekóvo tembiapoitáre temimoĩmby ryepýpe, avei tembiapo ñemoporãve, tembiaposakã, ñembokatupyryve ha ñeñangareko porã rupive, romoañetévo ore remimoĩmby rembipota ha hembiecha.

MYAKĀHA I

TEMIMOĨMBY PYENDAKUÉRA

Akýtã 1. Tenda ojeporutaha

Tekopykatu Ñe'ēhai ha'ehína upe jesarekorã omyesakãva Tetãygua Motenondeha rembiapopy tee.

Umi tembiaporã'aty oĩva ipype ojehai Tetãygua Motenondeha mba'apohárape ñuarã, opavave tembiapo vorépe, taha'e mba'apohára temimoĩmbygua teéva térã sapy'aguáva, omyesakã mba'éichapa omba'apova'erã ikatuhañuáicha teko potĩme omboguata hembiaipo. Rohekombo'e mba'apohára hekopykatúva ha rohechakuaa ko'ýte umi hekopotĩ ha oñemomba'évare hese.

Akýtã 2. Maerãpa

Obohape Tetãygua Motenondeha pyenda, hekotee, ha hekosãmbyhyrã, avei omyesakã tetãygua mba'apohára rekorã, ohekávo hembipota ha hembiecha ñemoañete hekoitépe.

Akýtã 3. Tekopykatu ñe'ēhai ñeikũmby rehegua.

Mayma tetã mba'apohára omyesakãkuaa hemikotevẽ ohechávo Tetãygua Motenondeha jehupytyrã, tekojekupyty, tembipota ha tekopykatu pyrenda.

Akýtã 4. Tekopykatu regua Aty

Tekopykaturegua Aty ha'e upe tembiaporenda omyakãva tembiapo rape potĩrã ñemboguata, jehapykueho ha ñehesa'ỹijo, tetã rembiapo porã rekávo, taha'e mba'apohára rembiapo porã, rembiaposakã, rembiapo potĩ ha tetãyguára ñepytyvõ añeterã.

Ko Aty omoañete haña hembiapotee ombosako'ita petẽ tembaiporã'aty ha upépe ojekuaáta araka'épa oñembyatýta, moõ rupipa oñemyasãita marandu ha opaite tembiapo ojeguerojerátava, tekopykatu pyenda ryepýpe. Upéichante avei, oiporúta opaichagua tembiporu ojuhu haña hendapegua'ỹ oikóva, ohapykuererecha ha ohesa'ỹijo haña opaite mba'e tekopykaturegua ñe'ẽme'ẽme.

Akytã 5. Tekopykatu Aty Ñemopyenda

Tekopykaturegua Atýpe oĩta umi tapicha oiporavova'ekue Tetãygua Motenondeha ruvicha guasu ha mba'apohara'aty rérape ojejaporavova'ekue léipe he'iháichaite, ha omboajeva'ekue umi temimoĩmby upeva'erãvoioĩva.

Tekopykaturegua Aty ha Aty Mbojoajuhára jeporavo omboguapýta kuatiáre mburuvicha guasu, ha upéva ipukúta petẽ ary.

Akytã 6: Pukukue ha Jesarekopy

Ko Tekopykatu Ñe'ẽhai oñemboguata ñepyrũta

Apoukapy ñemyasãi guive ha ojehecha jeýta sa'ivéramo petẽ ary ohasa rire, oñehesa'ỹijo pypukuporã aja opa mba'e oĩva ijaveve, he'iháicha *Norma de Requisitos Mínimos-pe (NRM:2015)*.

MYAKÃHA II

TEKOPYKATU PYENDA

Akytã 7. Tekopykatu pyenda

Umíva ha'ehína temimoĩmby reko mbojojaha ha mba'apohára pypegua jeroviapy, omombe'úva ñande rekorã tetã mba'apoharaháicha ojoapytépe ha mayma tetãyguándi. Ore rekopykatu pyenda ha'e:

- Léi Guasu ha léikuéra ojegueroquatáva ñemomba'e.
- Toñeñangareko joja maymavére.
- Ndojehepyme'ẽiva'erã mba'evére.
- Tekomarangatu.
- Techapykuaa
- Tetã marandu jehupyty añete

MYAKĀHA III

Akýtã 8. Tekopykatu rehegua

Tekopykatu hína umi mba'e porã ipotapýva ojehechakuaáva tapicha rekove ha hembiapóre oikóva peteĩ temimoĩmbýpe, ko'ã mba'e porã ojehechakuaáva ñande ha maymave rekovére, ko'ã mba'e omopyenda jekupyty ha jeiko porã yvyporaháicha oñondive. Ñande rekopykatu porãrã ha'e:

Léi rehe jeykeko

Ore rembiapo ojekeko maymave léi rehe ha avei umi tembiaporape ko'ãgagua rehe.

Tekojoja ha ñemboyke'ỹ

Rojehekýi ñeporombojeroviave ha ñemboykégui, taha'e jepe tetã mba'apohára térã oĩvéva tetãyguakuéra.

Ñemomba'e

Rohechakuaa mayma tapichakuéra *derecho* ha noromboykéi ichupekuéra. Rohechakuaa oĩha opáichagua gueroviapy ha tetã mba'apohára rembiapo naipeteĩriha ha upéichante avei maymave tapicha rembiapo, ojejapóta léi he'iháicha ha roñangarekóta hesekuéra hekoitépe.

Tekoañete

Romoañete ha rohechakuaa ore rekoguata, sapy'ánte ndojejapóiramo hekoitépe katuete ojehekáta oñemyatyrõ hağua omboveví peve.

Tekopotĩ

Roñangareko opaite temimoĩmby mba'éva rehe ha roiporu upe tembiaporãme ġuarã añoitente.

Tembiaposakã

Ore rembiapo ikatu ohecha opavavete mba'éichapa rombohape ha roñangareko tetãygua mba'ére, roikuaauka oĩvéva temimoĩmbýpe ha romyesakã ñande retãyguápe imba'ejerure marandu rupive.

MYAKĀHA IV

Akýtã 9. Tekopykatu Sãmbyhyrã

Umi sãmbyhyrã ombohape ojeiko hağua jokupytype temimoĩmby ryepýpe ha avei ambue atyguándi.

Umi sãmbyhyharã oporohesape'a ojejuata hağua hekoitépe tekopotĩ rapére ha ohechauka temimoĩmby rembiaporã hembiapo añete rupi. Tetãygua Motenondeha ombojeroviavéta ko'ã aty:

a) Tekoaty

Ore rembiapo opárupi ojehecharamo roñangarekoporã rupi maymave tavayguáre, ñemboyke'ỹ ha ñembojeroviave'ỹre, toñemoañete umi ohasa'asýva derécho, hembiapovaiva ha maymave derécho oĩ aja ko ñemyesakãrãme he'iháicha Léi Guasu ha ambueve léi. Rombohape hekoitérupi ogehupyty pya'e ha ohesape'a hağua tavayguápe, upéicha avei, rohechauka maymavépe rojapoha umi ogehupytyseva ha avei mba'éichapa ojeporu tavaygua mba'erepy.

ã) Tetã Mba'apoharakuéra

Romboguata hapérupi porã yvypóra katupyry reko, ñembojerovia'ỹ ha ñeporomboyke'ỹre, ojeiporavo haña mba'apohára pyahu ha ojuhupive haña ojehechakuaa hese ikatupyrykue, romomba'e mba'apohára rekoasa oñemaña'ỹre mamoi'tépa hembiapo renda; romokyre'ỹ maymave ohayhu haña temimoĩmby, tembiapo joaju ha avei tembiapoporã reko.

ch) Temimoĩmby Jesarekoha

Rombohasa pya'e ha hekoitépe marandukuéra taha'e temimoĩmby ryepy térã okápe gũarã ojejeruréva ore rembiapo rehegua, ha roiporu umi mba'ejerurepy akóinte rojapo porãve ore rembiapo.

e) Poder Judicial

Romoguahẽ oĩva *órgano judicial*-pe ojejeruréva oréve pya'e ha hekoitépe, ojejerureháicha *requisito procesal*-pe, oñemomba'e ha oñemoañete *proceso* ojerureháicha, oñemboguatávo hekoitépe ha toñembojekupyty tekojojarã rehe.

ẽ) Ministerio del Interior y Policía Nacional

Romombarete temimoĩmby joaju rembiapo, romomba'eguasu peteĩ teĩ umi tetã remomoi'mbýpe Léi Guasu he'iháicha, ambue léi ñane retãpýpe térã ambue tetãme oĩháicha.

g) Tekome'ẽharakuéra

Romoañete mayma tekome'ẽharakuéra oĩtava oikotevẽva rérape oñemba'apo aja oñemyesakã haña ojeyekokóta léi ha tekojojarãre.

g) Ministerio de la Defensa Pública rehegua

Romohenda tembiapo tetãygua pysyrõhakuéra ndive romboguata haña hape rupiete ore rembiapokuéra ojerureháicha Léi Guasu ha opavave leikuérape.

h) Ambueve tetã remimoĩmby ha tekoatyguáva

Romombarete tembiapo joaju ha roñomoirũ maymave temimoĩmbyndi, taha'e tetãmba'éva ha ava mba'éva oñemotenonde haña tembiapo hekopeguáva, oñemomba'évo peteiteĩ temimoĩmby rembiapotee; rojapo katuete oje'e haguéichaite opaite ñe'ẽme'ẽ, ha rome'ẽ marandu hesakã porã, añetegua ha aravoitépe ojejapo haña hendapete ogehahaguéicha ñe'ẽme'ẽme.

j) Mba'aporekahára ha mba'erepyme'ẽhára

Mba'erepy ha kuave'ẽmbykuéra jeporavo rojapo léipe he'ihachaite, romboykévo tapicha ñemotenonde ha ñeipytyvõreko, rojesarekoporãvo ojerureháicha mbojojaha kuatiápe he'iva ha rojesareko mba'erepy ha kuave'ẽmbykuéra ojereruva'ekue.

k) Mba'apohára'aty virureko rehegua

Roike ikatuhápe roñomongeta virureko mba'apohára aty ndive, rohekávo ñomoirũ ha tembiapojoaju ñe'ẽme'ẽ rupive, rombohapévo tetã kuave'ẽmby akãrapu'ã ha ojeike mbarete haña tekoaty rekoporãvépe.

l) Tekoatykuéra ñomoirũ

Rombohape ñomongeta hekoeporã ha tembiapojoaju tavaygua rekoatykuéra ndive, oñemopyendávo tembiapojoaju omombareteve hañgua tetã remimoĩmby jeporeka *Estado* pegua Derécho ryepýpe ha rombohapevévo tetãyguárare jesareko, mokõivéva oñomomba'évo ojupe, tekoañete, tekokatu, tekojoja rekópe ha hendápe porã.

m) Ypykuéra rekoaty

Rohechakuaa ha romomba'eguasú ypykuéra reko tee, upevarã ko tetã remimoĩmbýpe oĩ peteĩ myakãha hérava *Dirección de Derechos Étnicos* ombohapéva tapicha omyesakãva, ha'ekuéra rupive oñemoañetéta ymaite guivegua ideréchokuéra ojehaihaguéicha Léi Guasu ha léikuéra ko'ágagua rehe.

mb) Marandu Myasãiharakuéra

Rombohasa marandu myasãiharakuérape umi kuaapy hesakãva, hi'añetéva ha hendaitépe rojapóva guive jesarekopýpe ha iviru ñeñangarekóre, upéicha avei roguerokiriríkuaa umi ojguerokiriríva'erã oĩháicha Léi Guasúpe ha umi leikuéra oñemboguatáva hínape.

n) Temimoĩmby Tetã ambuéregua

Rojapo kyre'ỹ, akãguapýpe porã ha tetã rayhúpe umi aponde'akuéra, tembiaporã aty ha apopyrãnguéra Tetãygua Motenondeha ojapyhyva'ekue, oñangarekóvo umi mba'eita oñeme'ẽva'ekue Tetãygua motenondehápe, oñemoañeteva'ekue tetãygua joaju ha avei viru jeporu rupive, oñemomarandúvo hekopete mba'éichapa oiporu oikóvo imba'ekuéra ha hembiapokue ohejáva ohóvo rupive, omomba'eguasúvo ñemoñe'ẽ oĩva ha oñemoneívo tekombo'e osẽva.

Tetãygua Motenondeha
Paraguái Retã

Ministerio Público
República del Paraguay
Gestión 2018-2023

OMBA'APÓVA HESE

Centro de Entrenamiento - Ñembokatupyryha

Responsables de traducción - Omyakãva

Mg. Nancy Ovelar Dirección de Enlace motenondeha

Lic. Esteban Ortega Mbo'ehára Guarani ñe'ẽ

Asistentes de traducción - Omoirũva

Abg. Noelia Paola González Maldonado

Abg. Ramona González

Lic. David Monges

Abg. María Nilda Ferreira Duarte

Abg. Marta Carolina Romero Barriocanal

Ojepytaso

Mg. Gustavo Sánchez, Coordinador del MECIP

Aguijetaite

Celia Beatriz Godoy Riquelme

Ñe'ẽ Rape apo Moakãharapavẽ

Directora General de Planificación Lingüística

Paraguái Ñe'ẽnguéra Sãmbyhyha

**PARAGUÁI
ÑE'ËNGUÉRA**
Sãmbyhyha
Secretaría de
**POLÍTICAS
LINGÜÍSTICAS**

